

รูปแบบการเพิ่มศักยภาพในการทำการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง
ผ่านการออกแบบกระบวนการที่ไม่ต้องทิ้งการทำเกษตรแบบเดิมและมีการจัดการ
พื้นที่ของเกษตรกรของชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลัง อำเภอวิเชียรบุรี
จังหวัดเพชรบูรณ์

An Agricultural Potential Increasing Model According to the Sufficiency
Economy Concept Through the Process Design Without Abandon Traditional
Farming Practices and Managing Farmer Areas of Sugarcane and
Cassava Farmers in Wichian Buri District, Phetchabun Province

พระมหาบุญเลิศ ชวยธานี¹ พระมหาประกาศิต ฐิติปสิทธิกร²

พระปลัดประพจน์ อยู่สำราญ³ และ อาภากร ปัญญ⁴

Phramaha Boonlert Chauythanee¹ Phramaha Prakasit Thitipasitthikron²

Phrapalad Prapoj Yusamran³ and Apakorn Panyo⁴

วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Buddhapanya Si Dvaravati Buddhist College Mahachulalongkornrajavidyalaya University

E-mail: boonlertchuay@gmail.com¹, prakasit.mcu@gmail.com², prapoj.yus@mcu.ac.th³, mouthmai@hotmail.com⁴

Received December 1, 2022; Revised February 25, 2023; Accepted February 28, 2023

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเพิ่มศักยภาพในการทำการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงผ่านการออกแบบกระบวนการที่ไม่ต้องทิ้งการทำเกษตรแบบเดิมและมีการจัดการพื้นที่ของเกษตรกรของชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลังอำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม จำนวน 300 ครั้งเรือน โดยการคัดเลือกแบบเจาะจง ใช้การสัมภาษณ์และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม วิเคราะห์เชิงเนื้อหาประกอบบริบทพื้นที่วิจัย แล้วเขียนบรรยายเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า สามารถเพิ่มศักยภาพในการทำการเกษตรด้วย “หลักสูตรเกษตรกรผู้เปลี่ยนชีวิต” ประกอบด้วยกิจกรรมการเรียนรู้ คือ 1) วัฏวนชีวิตในไร่อ้อยและมันสำปะหลัง เข้าใจถึงผลกระทบต่อการปัจจัยการดำรงชีพ ปัจจัยการผลิต และปัจจัยพึ่งพาธรรมชาติ 2) การเข้าใจถึงผลกระทบจากการพึ่งพาปัจจัยภายนอกเพื่อการดำรงชีพ เมื่อชีวิตพึ่งพาอาหารจากภายนอก 3) สร้างอาหารในบ้านเราสามารถวางแผนการจัดการพื้นที่บริเวณบ้านของตนเองเพื่อปลูกผักสวนครัว 4) ก้าวสู่ชีวิตแบบพอเพียง

เข้าใจปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้อย่างลึกซึ้ง สามารถนำไปปรับใช้ในการดำรงชีวิตได้อย่างเหมาะสม และ 5) ปฏิบัติการสร้างควมมั่นคงทางอาหาร โดยการวิเคราะห์สภาพบริบทในปัจจุบันผ่านกระบวนการร่วมกันค้นหาปัญหา ร่วมวิเคราะห์ปัญหา ร่วมออกแบบกระบวนการแก้ไขปัญา ร่วมสร้างรากพื้การเปลี่ยนแปลง ผ่านการสร้างต้นแบบเกษตรกรผู้เปลี่ยนแปลงชีวิตจากต้นน้ำ คือ “การวางแผนและประเมินโอกาส” กลางน้ำ คือ “แบ่งรับแบ่งสู้เข้าสู่การทดลอง” และปลายน้ำ คือ ร่วมปฏิบัติจนเกิดความเปลี่ยนแปลง บนฐานคิดการสร้างต้นแบบความสำเร็จ “ลดรายจ่าย สร้างรายได้” สร้างและขยายเครือข่ายขับเคลื่อนการปรับเปลี่ยนวิถีการเกษตร มีการรวมกลุ่มทำเกษตรอินทรีย์ กลุ่มผลิตและใช้ปุ๋ยอินทรีย์

คำสำคัญ: การเพิ่มศักยภาพเกษตรกร; เศรษฐกิจพอเพียง; การจัดการพื้นที่; เกษตรกรผู้เปลี่ยนชีวิต

Abstract

This article aims to increase the agricultural potential of sufficiency economy concept through the process design without abandon traditional farming practices and managing farmer areas of sugarcane and cassava farmers in Wichian Buri District. Phetchabun Province. It is a participatory action research which consisting of 300 purposive selected households by interviews and participant observation. Analyzing content in the context of research area and write a descriptive narrative.

The results showed that it's capable to increase the agricultural potential by “Farmers’ Life-Changing Course” which consists of learning activities: 1) Life cycle in sugarcane and cassava fields, understanding the impact on factors of livelihoods, production and natural dependencies. 2) Understanding the effects of exogenous dependence on livelihoods when life depends on exogenous food. 3) Create food in our home: Capable to utilize of their own home area for planting vegetables. 4) Step into a self-sufficient life: deep understanding of the philosophy of sufficiency economy concept and can be appropriately adapted to livelihoods; and 5) action to create food security by finding and analyzing the current context and problems through a joint process, co-design a problem solving process, co-creation of the change print scene through the creation of model farmers who change lives from the upstream: “planning and assessing opportunities”, the midstream: “reservedly entering into trials”, and downstream: Participate in practice until changes occur on the basis of creating a success model “reducing expenses, generating income”, creating and expanding a network to drive the change of agricultural methods, building an organic farming group, production and use of organic fertilizers group.

Keywords: Farmer potential enhancement; Sufficiency economy; Land utilization; life-changing farmers

บทนำ

บริบทของภาคเกษตรในปัจจุบัน เป็นรูปการทำการเกษตรแผนใหม่ที่รับเอาวิธีการที่เต็มไปด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ เพื่อตอบสนองความต้องการของตลาด ทำให้เกษตรกรต้องเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตจากระบบการผลิตแบบเลี้ยงตัว (Self-sufficient economy) ให้กลายเป็นระบบการผลิตแบบเลี้ยงตลาด (Market economy) เปลี่ยนแบบแผนการผลิตเดิมชนิดพึ่งตนเอง (Self reliance) ให้กลายเป็นชนิดพึ่งคนอื่น หรือพึ่งระบบภายนอก คือพึ่งทุน พึ่งเทคนิค และพึ่งนโยบายและเปลี่ยนวิถีชีวิตเดิมของเกษตรกรแบบจากการเป็น “ผู้รู้ทาง” ในการตัดสินใจเกี่ยวกับผลผลิตและการดำเนินชีวิต ให้กลายเป็น “ผู้หลงทาง” ไปกับกระแสความซับซ้อนของกลไกการผลิตและการตลาด (แสวง รัตนมงคลมาศ, 2534; การเกษตรแผนใหม่ นำประเทศไทยไปสู่วิกฤตต่าง ๆ อาทิ วิกฤตสิ่งแวดล้อม วิกฤตความเหลื่อมล้ำ วิกฤตความยากจน วิกฤตด้านอาหารเป็นพิษ วิกฤตสุขภาพ เป็นต้น โดยเฉพาะวิกฤตความยากจนพบว่า ตามสถิติของสภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ รายงานว่า ในปี พ.ศ. 2561 ประเทศไทยมีผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ (GDP) มีมูลค่า 15 ล้านล้านบาท แต่กลับพบว่า ภาคเกษตรกรรมมีเพียง 7 แสนล้านบาทเท่านั้น ในขณะที่แรงงานภาคการเกษตรกลับมีจำนวนมากถึง 1 ใน 3 ของแรงงานทั้งหมดในประเทศ หรือจำนวน 12.4 ล้านคน หากพิจารณาจากตัวเลข GDP ภาคการเกษตรของไทยตกอยู่ในภาวะที่น่าเป็นห่วงอย่างยิ่ง คนจนจากภาคเกษตรกรรมกำลังจะล้มละลาย นานวันเข้าคนในภาคเกษตรจะลดลงและหันเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรมและบริการ รวมทั้งเป็นแรงงานในภาคเกษตร ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการพัฒนาประเทศ และการถดถอยของวิถีเกษตรกรรม (สภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2561)

ตำบลภูน้ำหยด ตั้งอยู่ในเขตอำเภอลือชัยบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์ แบ่งเขตการปกครองเป็น 16 หมู่บ้าน มีประชากร 7,356 คน รวม 2,605 ครัวเรือน (องค์การบริหารส่วนตำบลภูน้ำหยด, 2563) ชาวบ้านร้อยละ 90 ประกอบอาชีพทำเกษตรไร่ไถ้อย และไร่มันสำปะหลัง ตำบลภูน้ำหยด มาจากชื่อของหมู่บ้านภูน้ำหยด ซึ่งเป็นภูเขาและป่าไม้หนาทึบ มีสัตว์ป่านานาพันธุ์หลายชนิด ในอดีตบริเวณนี้ไม่มีแหล่งน้ำใช้อุปโภค บริโภคชาวบ้านจึงต้องอาศัยน้ำหยดซึ่งออกมาจากชั้นหินตลอดทั้งปี ต่อมาชาวบ้านจึงเรียกว่าหมู่บ้าน “ภูน้ำหยด” และนำมาเป็นชื่อตำบลภูน้ำหยด แม้ว่าในพื้นที่ตำบลภูน้ำหยดจะมีการค้นพบเปลือกหอยโบราณอายุนับล้านปีนับว่าเป็นพื้นที่ทางประวัติศาสตร์โลกที่สำคัญ แต่ยังไม่ได้รับการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว ยังไม่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวเข้าไปในพื้นที่เพื่อสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน ประชาชนซึ่งประกอบอาชีพทำเกษตรไร่ไถ้อยและไร่มันสำปะหลังมาในอดีตจนมาถึงปัจจุบันก็ยังไม่มีการเปลี่ยนแปลงอาชีพ จากเวทีสะท้อนปัญหาพร้อมกับชาวบ้าน พบว่าการทำเกษตรของในตำบลภูน้ำหยดเป็นเกษตรแบบพึ่งพาน้ำฝน การทำไร่ไถ้อยและไร่มันสำปะหลังจึงเป็นทางเลือกแบบง่ายที่สุดสำหรับพื้นที่ที่ขาดระบบชลประทานที่ดี แต่การจำหน่ายผลผลิตก็ยังตกอยู่ในวงจรที่ผลิตได้แต่ไม่มีอำนาจในการกำหนดราคาสินค้า จึงทำให้เกษตรกรในตำบลภูน้ำหยดส่วนใหญ่ติดอยู่ในวงจรหนี้สิน คือเกษตรกรได้ประสบปัญหานี้สินอยู่ 2 ประเภท คือ หนี้สินที่เกิดจากการลงทุนซื้อรถไถหรืออุปกรณ์ทำ

การเกษตรที่มีราคาสูงมาช่วยหนุนแรงในการทำเกษตร และหนี้สินจากต้องกู้เงินมาลงทุนในการทำเกษตรตั้งแต่การไถพื้นที่ ซึ่งวัสดุเคมีมาใช้ เมื่อได้ผลผลิตก็นำไปชำระหนี้แล้วกู้ยืมเพื่อลงทุนในช่วงเวลาต่อไปใหม่ อีกทั้งในพื้นที่ตำบลภูน้ำหยดไม่พบต้นแบบบุคคลที่ดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง การใช้พื้นที่บริเวณบ้านเพื่อสร้างแหล่งอาหารมีจำนวนน้อย ส่วนมากต่างพึ่งพาอาหารจากภายนอกชุมชน จึงถือได้ว่าเกษตรกรขาดความมั่นคงทางอาหาร

จากสภาพบริบทดังกล่าวจึงเป็นประเด็นที่ในการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลัง โดยมุ่งการเพิ่มศักยภาพในการทำการเกษตรผ่านการออกแบบกระบวนการที่ไม่ต้องพึ่งการทำเกษตรแบบเดิมและมีการจัดการพื้นที่ให้เป็นเศรษฐกิจพอเพียง โดยเกษตรกรเข้ามามีส่วนร่วมพัฒนาระบบและกลไกขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพที่สามารถพึ่งตนเองในด้านความมั่นคงทางอาหารและขยายผลในพื้นที่เพื่อให้เกษตรกรชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลังมีอาชีพโดยทางอาหารที่มั่นคงต่อไปในอนาคต

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อเพิ่มศักยภาพในการทำการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ผ่านการออกแบบกระบวนการที่ไม่ต้องพึ่งการทำเกษตรแบบเดิม และมีการจัดการพื้นที่ของเกษตรกรของชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลัง อำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์

การทบทวนวรรณกรรม

1. แนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ได้ทรงมีพระราชดำรัสในวาระและโอกาสต่าง อยู่เสมอเกี่ยวกับแนวและหลักการเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อน้อมนำให้บุคคลในทุกระดับได้ตระหนักถึงแนวทางการดำรงชีวิต ซึ่งค่อนข้างจะแตกต่างจากแนวความคิดของนักวิชาการและนักเศรษฐศาสตร์ของประเทศในช่วงนั้น พระองค์ทรงใช้คำต่าง อาทิ พออยู่พอกิน, พอกินพอใช้, อยู่ดีกินดี, พอประมาณ, พอสมควร, พอเพียง, และเศรษฐกิจพอเพียง (คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง, 2548; สุเมธ ตันติเวชกุล, 2544) ทางสายกลางในการดำรงชีวิตตามหลักการพึ่งตนเอง 5 ด้านคือ 1) พึ่งตนเองทางจิตใจ 2) พึ่งตนเองทางสังคม 3) พึ่งตนเองได้ทางทรัพยากรธรรมชาติ 4) พึ่งตนเองได้ทางเทคโนโลยี 5) พึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ

2. แนวคิดเกี่ยวกับนวัตกรรมทางสังคม โดยมีเป้าหมายที่จะสร้างผลกระทบเชิงบวกทางสังคมเป็นรูปแบบที่ปรับปรุงแล้วด้วยวิธีการใหม่ ๆ หรือแนวคิด กระบวนการ หรือรูปแบบใหม่ ๆ ซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหาหรือพัฒนาสังคม (สุวจี กู๊ด และ กฤษณ์ พงศ์พิรุฬห์, 2546) โดยมีองค์ประกอบที่สำคัญ ได้แก่ 1) มีความใหม่ 2) ตรงความต้องการของสังคม 3) ทำให้เกิดขึ้นจริงได้

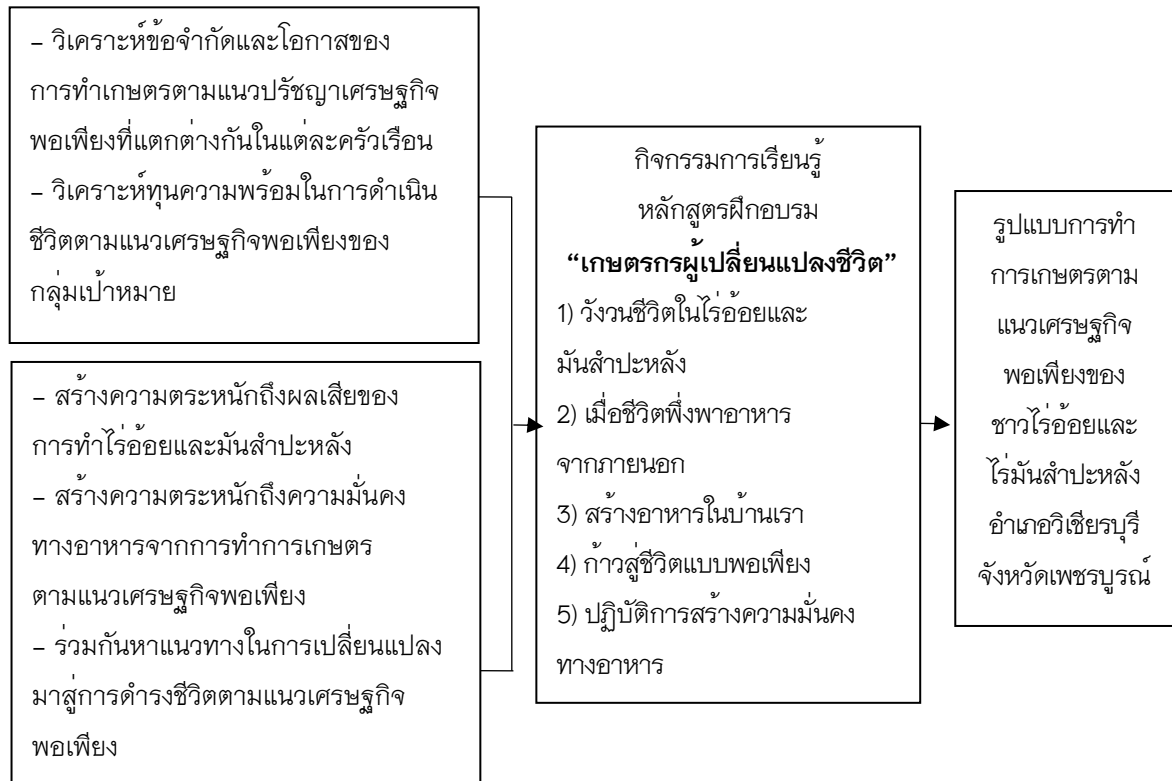
4) สร้างหรือเคลื่อนย้ายคุณค่าสู่สังคมได้ 5) ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นในสังคม (ประเวศ วะสี, 2545; วิทยากร เชียงกุล, 2553; เรวัต ตันตยานนท์, 2559)

3. แนวคิดเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร เน้นถึงเรื่องการมีอยู่ของอาหารและแหล่งอาหาร ได้แก่ การมีปริมาณอาหารสำหรับบริโภคภายในครอบครัวและชุมชน โดยสามารถเข้าถึงอาหารได้อย่างเพียงพอ ปลอดภัย มีคุณภาพและต่อเนื่อง รวมถึงการมีระบบการจัดการผลผลิตที่เกื้อหนุนต่อความยั่งยืนและความมั่นคงทางการผลิต ทั้งที่ดิน แหล่งน้ำ และแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ ต้องมีระบบการกระจายผลผลิตที่เป็นธรรมและเหมาะสม ทั้งในระดับครัวเรือน ชุมชนและประเทศ (นวลน้อย ตีรรัตน์, 2551; สุธานี มะลิพันธ์, 2552) ชุมชนสามารถพึ่งตนเองด้านอาหาร และการจัดการอาหารปลอดภัยในชุมชน 1) การปลูกผักสวนครัว ภายในครัวเรือน และการรวมกลุ่มปลูกผักปลอดภัยจากสารเคมี 2) การสร้างความตระหนักในเรื่องอาหารปลอดภัยให้กับคนในชุมชน 3) การสร้างการเข้าถึงแหล่งอาหารที่ปลอดภัยของชุมชน (สุวิมล สงกลาง และ คณะ (2561)

โดยสรุปการพึ่งตนเองด้านอาหารตามหลักแนวคิดของเศรษฐกิจพอเพียง 1) การนำทรัพยากรที่มีอยู่มาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิตให้มากที่สุด 2) มีการรวมกลุ่มซึ่งกันและกันของชาวบ้าน และ 3) มีหลักการจัดการที่ดี การดำเนินชีวิตในแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อให้บรรลุตามเป้าหมาย โดยนำความรู้ ความสามารถและประสบการณ์มาใช้ในการบริหารจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์อย่างคุ้มค่า เช่น มีที่ดินจำกัดแต่สามารถนำมาใช้เพิ่มผลผลิต และเพิ่มรายได้ให้แก่ครอบครัวได้อย่างเต็มที่

กรอบแนวคิดการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยการวิเคราะห์ข้อจำกัดและโอกาสของการทำเกษตร และวิเคราะห์ทุนความพร้อมในการดำเนินชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ของกลุ่มเป้าหมาย นำมาพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม “เกษตรกรผู้เปลี่ยนแปลงชีวิต” 5 Module การเรียนรู้ ดังนี้

แผนภูมิที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยการสมัครเกษตรกรอาสาสมัครเข้าร่วมขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาด สู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง จำนวน 300 ครัวเรือน ในพื้นที่อำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์ คน โดยเจาะจงจากคุณสมบัติ 1) เป็นเกษตรกรผู้ประกอบอาชีพปลูกอ้อยหรือปลูกมันสำปะหลังจากครัวเรือนที่ไม่ซ้ำกัน 2) เป็นผู้ประสบภาวะหนี้สินในครัวเรือนจากการทำไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลัง 3) มีพื้นที่สามารถทำการเกษตรตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้ และ 4) เป็นผู้ที่สนใจและปรารถนาจะนำแนวคิดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต

คณะผู้วิจัยแบ่งขั้นตอนการวิจัยออกเป็น 5 ระยะ คือ การเตรียมการ(Pre-Research) การวางแผน (Planning) การปฏิบัติตามแผน (Action) การสังเกตผล (Observation) และการสะท้อนผล (Reflection) ซึ่งมีกิจกรรมที่สำคัญดังนี้

1. ระยะเตรียมการ มีกิจกรรมคือ การจัดประชุมสัมมนา เพื่อสร้างความคุ้นเคย และชี้แจงแผน ที่การทำงานโดยใช้เทคนิค Participatory workshop เทคนิค AIC และเทคนิค Time line ทั้งนี้ ในขั้นตอนนี้ ผู้วิจัยมุ่งเพิ่มศักยภาพด้านความรู้ในการทำการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงให้เกษตรกร และสนับสนุนการจัดตั้งกลุ่มเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง โดยผลลัพธ์ที่ต้องการ คือสามารถริเริ่ม

จัดตั้งศูนย์ถ่ายทอดความรู้ในชุมชน และร่วมกันคัดเลือกเกษตรกรกรอาสาสมัครจำนวน 300 คน เพื่อเข้าร่วมกิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการหลักสูตรเกษตรกรผู้เปลี่ยนชีวิต

2. ระยะการวางแผน มีกิจกรรม คือ จัดประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อวิเคราะห์ข้อจำกัดและโอกาสของการทำเกษตรตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่แตกต่างกันในแต่ละครัวเรือน และวิเคราะห์ทุนความพร้อมในการดำเนินชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มเป้าหมาย โดยเครื่องมือที่ใช้ คือ เทคนิค Participatory workshop และ Participatory Mapping และใช้เทคนิคการสร้างฉากทัศน์ (Scenario Building)

3. ระยะการปฏิบัติตามแผน มีกิจกรรม คือ นำแผนจากขั้นตอนที่ 1 ไปสู่การปฏิบัติตาม ได้แก่ 1) กิจกรรมการพัฒนาศักยภาพ 2) กิจกรรมการพัฒนาพื้นที่ 3) กิจกรรมสร้างเครือข่ายร่วมจัดการ เช่น จัดพื้นที่บริเวณบ้านทำสวนเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง การทำผลิตภัณฑ์ปลอดสารพิษและการทำปุ๋ยชีวภาพ ร่วมกับภาคีเครือข่าย 4) กิจกรรมพัฒนาระบบการสนับสนุน เช่น การจัดการความรู้และการถอดบทเรียนการทำเกษตรแบบเศรษฐกิจพอเพียง การสร้างเครือข่ายหรือจัดตั้งตลาดชุมชนรองรับผลิตภัณฑ์ปลอดสารพิษ โดยใช้เทคนิค PTD (Participatory Technology Development) และเทคนิค Facilitators

4. ระยะการสังเกตผล การนิเทศ ติดตาม สนับสนุนการดำเนินงาน จัดประชุมกลุ่มย่อยเพื่อสรุปผลการดำเนินงาน พร้อมทั้งสร้างความตระหนักถึงผลเสียของการทำไร่อ้อยและมันสำปะหลัง สร้างความตระหนักถึงความมั่นคงทางอาหารจากการทำการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง และประชุมเชิงปฏิบัติการร่วมกันหาแนวทางในการเปลี่ยนแปลงมาสู่การดำรงชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง โดยใช้เทคนิคเกมสวมบทบาทสมมติ (RPG)

5. ระยะสะท้อนผล ตามกระบวนการมีส่วนร่วม กระบวนการพัฒนา ข้อตกลงร่วมกันในการจัดตั้งเครือข่ายเกษตรกรตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้ การจัดประชุมเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ถอดบทเรียน สรุปผลการดำเนินงาน และวิเคราะห์ปัญหา อุปสรรคในการดำเนินงาน และวางแผนในการแก้ไขปัญหาในครั้งต่อไป พัฒนาข้อตกลงร่วมกันอย่างยั่งยืนให้สอดคล้องกับนโยบายท้องถิ่น ระบบงาน ที่งาน ความต้องการที่เกิดจากคนในชุมชน

ผู้วิจัยกำหนดการวิเคราะห์ข้อมูลแบบสร้างข้อสรุป ซึ่งประกอบด้วยวิธีการวิเคราะห์ 3 วิธี ได้แก่ 1) การวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic Induction) คือวิธีตีความสร้างข้อสรุปข้อมูลจากอุปสรรคโดยการนำข้อมูลที่ได้มาตีความสรุปเบื้องต้นเพื่อตรวจสอบต่อไป 2) การวิเคราะห์โดยการจำแนกชนิดข้อมูล (Typological Analysis) คือการจำแนกข้อมูลเป็นชนิดตามลักษณะของแนวคิด ทฤษฎี หรือกรอบแนวคิดในการวิจัย 3) การวิเคราะห์โดยการเปรียบเทียบข้อมูล (Constant Comparison) คือการใช้วิธีการเปรียบเทียบโดยการนำข้อมูลมาเปรียบเทียบเพื่อหาความสัมพันธ์เพื่อนำไปสู่การสร้างข้อสรุป การวิเคราะห์เชิงเนื้อหาประกอบบริบทพื้นที่วิจัย แล้วเขียนบรรยายเชิงพรรณนา

ผลการวิจัย

จากการที่ได้ร่วมกับผู้แทนเกษตรกรวิเคราะห์ผลกระทบจากการทำไร่มันสำปะหลังและอ้อย เกษตร พบว่า เกษตรกรมีความวิตกกังวลเป็นอย่างมาก ถึงอนาคตของครอบครัวและลูกหลาน จากการกระทำของตนเอง แม้เกษตรกรบางรายมีความต้องการที่จะหลุดพ้นจากวงเวียนการเป็นหนี้ มีชีวิตแบบพอเพียงพึ่งพาตนเองได้ และได้อยู่กับครอบครัวไม่ต้องเดินทางไปรับจ้างที่อื่น แต่จากการศึกษาในพื้นที่ตำบลภูน้ำหยดโดยทั่วไปกลับไม่พบเกษตรกรครัวเรือนใด ที่ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิตด้านการเกษตร กล่าวคือ ไม่มีต้นแบบของบุคคลที่ดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง การใช้พื้นที่บริเวณบ้านให้เกิดประโยชน์ในการสร้างอาหารมีจำนวนน้อย สภาพของเกษตรกรถือว่าขาดความมั่นคงทางอาหาร อันที่จริงบริเวณบ้านของเกษตรกรเกือบทุกครัวเรือน มีพื้นที่หน้าบ้านหลังบ้าน ระหว่างบ้านมากมาย แต่ไม่ได้ใช้ประโยชน์ในการผลิตอาหารที่จำเป็นให้กับครอบครัว พื้นที่เหล่านี้หากนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ก็สามารถพลิกพื้นที่ให้มีคุณค่าสร้างความมั่นคงทางอาหารได้ ปัจจัยที่ทำให้เกษตรกรยังไม่สามารถยกระดับคุณภาพชีวิตตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ในพื้นที่ตำบลภูน้ำหยดได้ เป็นผลมาจากเกษตรกรยังขาดความรู้ความเข้าใจในการดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง ขาดต้นแบบที่เหมาะสมที่จะช่วยชี้แนะให้เกษตรกรยอมรับได้ ประการต่อมาคือความไม่มั่นใจในความสามารถว่าตนเองจะทำได้ จึงเลือกที่จะไม่เพิ่มภาระให้กับตนเอง จึงเป็นที่มาของการรักษาแนวทางการทำเกษตรแบบเดิม และประการสุดท้าย คือ การคิดเปลี่ยนแปลงบนพื้นฐานของความไม่พร้อมของทุน กล่าวคือ เกษตรกรบางกลุ่มมีความประสงค์จะเปลี่ยนแปลงอาชีพจากการทำไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลัง ไปเป็นการปลูกทุเรียน การปลูกอินทผลัมเพื่อทดแทน แต่พืชดังที่กล่าวมาใช้ทุนสูง และต้องเป็นพื้นที่ที่สมบูรณ์ด้วยดินและน้ำ ทำให้เกษตรกรที่ไร้ทุนยังไม่สามารถเริ่มต้นปฏิบัติการจริงได้ หนทางเลือกที่จะนำเกษตรกรชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลัง ออกจากปัญหาทั้งหมดได้ คือการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ทั้งนี้ คณะผู้วิจัยร่วมกับผู้แทนกลุ่มเกษตรกร จึงได้ร่วมกันค้นหาแนวทางในการแก้ปัญหาข้างต้น อันเนื่องจากอ้อยและมันสำปะหลังเป็นพืชเศรษฐกิจหลักของหมู่บ้าน การยกเลิกการปลูกคงเป็นไปได้ยาก จำเป็นจะต้องสร้างทางเลือกในระบบเกษตร โดยเกษตรกรสามารถเลือกใช้ได้ตามศักยภาพ ความเหมาะสมและเงื่อนไขของครอบครัว ที่สำคัญทางเลือกนี้จะต้องนำไปสู่ความยั่งยืนตามแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง นั่นคือ การพึ่งพาอาศัยกันระหว่างทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และมนุษย์ อย่างเหมาะสมตามบริบทของพื้นที่ โดยมีประเด็นแนวทางการแก้ปัญหาที่สำคัญ 3 ประการ คือ

1. ปรับเปลี่ยนจากการผลิตพืชเดี่ยวเป็นเกษตรผสมผสาน เช่น จากปลูกอ้อย ปลูกมันสำปะหลัง หรือพืชไร่นาชนิดใดชนิดหนึ่งเพียงอย่างเดียว อาจมีการทำเกษตรแบบผสมผสานรวมถึงการผลิตไม้ผล ไม้ยืนต้น ไม้ดอก ไม้ประดับ การเลี้ยงสัตว์และการประมง โดยคำนึงถึงความต้องการของครอบครัวและความสอดคล้องกับทรัพยากรของพื้นที่นั้นเป็นหลัก และเห็นผลในระยะสั้น ๆ

2. เพิ่มความหลากหลายในแปลงการผลิตเพื่อผลตอบแทนในระยะยาวที่ผลตอบแทนอาจมีใช้ตัวเงินเพียงอย่างเดียว อาจมาในรูปแบบของอาหารที่ปลอดภัย การลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็น ความเอื้อเฟื้อกันในกลุ่มชน โดยให้ความสำคัญกับการจัดการทรัพยากรพื้นฐาน คือ ดินและน้ำ ควบคู่ไปกับการลดต้นทุนการผลิตและเพิ่มทักษะ ความรู้ เทคนิค วิธีการต่าง ๆ นำมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ รวมถึงการลด ละ เลิก ใช้สารเคมีในภาคเกษตรกรรม

3. สร้างและขยายเครือข่ายขับเคลื่อนการปรับเปลี่ยนวิถีการเกษตรตามแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและร่วมกันสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในด้านการมีแหล่งอาหารที่ปลอดภัย และการทำเกษตรที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม เช่น การรวมกลุ่มทำเกษตรอินทรีย์ กลุ่มผลิตและใช้ปุ๋ยอินทรีย์

จากที่ได้ร่วมกับผู้แทนกลุ่มเกษตรกร จึงได้ร่วมกันค้นหาแนวทางในการแก้ปัญหาผลกระทบและผลกระทบที่เกิดขึ้นกับเกษตรกรแล้ว คณะผู้วิจัยจึงได้พัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมสำหรับเพิ่มศักยภาพของเกษตรกรในการทำเกษตรตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ผ่านการออกแบบกระบวนการที่ไม่ต้องทิ้งการทำเกษตรแบบเดิม และมีการจัดการพื้นที่ให้เป็นเศรษฐกิจพอเพียง โดยการมีส่วนร่วมของเกษตรกร มีกระบวนการพัฒนาหลักสูตร จากแนวคิดแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง แนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม แนวคิดเกี่ยวกับมาตรฐานและตัวชี้วัดคุณภาพชีวิต แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจชุมชน แนวคิดเกี่ยวกับนวัตกรรมทางสังคม แนวคิดเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร และแนวคิดเกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์ เพื่อใช้เป็นกรอบออกแบบหลักสูตรการฝึกอบรมและกิจกรรมการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของเกษตรกร รวมถึงวางแผนการจัดกิจกรรมฝึกอบรมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต หรือปฏิทินกิจกรรมของเกษตรกรในวัฏจักรการปลูกอ้อยและมันสำปะหลัง โดยคณะผู้วิจัยได้จัดทำร่างหลักสูตรฝึกอบรมในชื่อหลักสูตร “เกษตรกรผู้เปลี่ยนแปลงชีวิต” ที่เกิดจากการวิเคราะห์สภาพปัญหาของเกษตรกรในวัฏจักรการปลูกอ้อยและมันสำปะหลังและความต้องการของกลุ่มเกษตรกร รวมถึงแนวทางการเพิ่มศักยภาพในการทำเกษตรตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ผ่านการออกแบบกระบวนการที่ไม่ต้องทิ้งการทำเกษตรแบบเดิม และมีการจัดการพื้นที่ให้เป็นเศรษฐกิจพอเพียง สร้างความมั่นคงทางอาหาร ลดการพึ่งพาอาหารจากภายนอก สามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน โดยร่างหลักสูตรฝึกอบรม “เกษตรกรผู้เปลี่ยนแปลงชีวิต” โดยแบ่งการเรียนรู้ออกเป็น 5 Module คือ

Module 1: วัฏจักรชีวิตในไร่อ้อย และมันสำปะหลัง มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เกษตรกรผู้ปลูกอ้อยและมันสำปะหลัง สามารถเขียนขั้นตอน กระบวนการ ปลูกอ้อย มันสำปะหลังแบบครบวงจร ตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงการเก็บเกี่ยวผลผลิตสู่ตลาด ตลอดจนสามารถวิเคราะห์ต้นทุน รายรับ-รายจ่าย ความคุ้มค่า หรือผลตอบแทนที่ได้รับได้

Module 2: เมื่อชีวิตพึ่งพาอาหารจากภายนอก มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เกษตรกรผู้ปลูกอ้อยและมันสำปะหลัง มองเห็นปัญหาจากการบริโภคอาหารที่เจ็บปวดด้วยสารพิษตกค้าง วิเคราะห์รายจ่ายที่ต้องซื้ออาหารจากภายนอก และผลกระทบจากการพึ่งพาอาหารที่ไม่ปลอดภัย มุ่งให้ผู้อบรมเข้าใจและเห็น

ความสำคัญในเรื่องการบริโภคอาหารที่มีประโยชน์ ปลอดภัย ปลอดภัยและมี ร่มถึงการประโยชน์ของการทำบัญชีครัวเรือนเพื่อการพึ่งตนเอง จนเกิดการปรับเปลี่ยนวิถีการกระจายโดยการพึ่งพาตนเอง

Module 3: สร้างอาหารในบ้านเรา มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เกษตรกรผู้ปลูกอ้อยและมันสำปะหลังสามารถวางแผนการจัดการพื้นที่บริเวณบ้านของตนเอง หรือแบ่งพื้นที่ในไร่ เพื่อปลูกผักสวนครัว ผลิตภัณฑ์ปลอดภัยได้ และสร้างความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือน

Module 4: ก้าวสู่ชีวิตแบบพอเพียง มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เกษตรกรผู้ปลูกอ้อยและมันสำปะหลังเข้าใจปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้อย่างลึกซึ้ง สามารถนำไปปรับใช้ในการดำรงชีวิตได้อย่างเหมาะสม เกิดแนวคิดการสร้าง ความมั่นคง ด้านสุขภาพ ด้านการเงิน ด้านคุณภาพชีวิต ด้านสังคม เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขบนพื้นฐานการพึ่งตนเองอย่างพอประมาณ มีเหตุผลและมีภูมิคุ้มกัน

Module 5: ปฏิบัติการสร้าง ความมั่นคงทางอาหาร มีจุดมุ่งหมายเพื่อติดตามประเมินผลความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับเกษตรกรผู้ปลูกอ้อยและมันสำปะหลัง โดยการวิเคราะห์จากจัดการเวลาการผลิต เกษตรปลอดภัยและการสร้างความมั่นคงทางอาหารด้วยการพึ่งตนเองตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ควบคู่กับทำไร้อ้อยและมันสำปะหลัง ซึ่งเป็นอาชีพหลักและนำมาซึ่งรายได้หลัก และการขยายผลจากครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง 20 ครอบครัวและเป็นแกนนำขยายผลสู่เกษตรกรกลุ่มอื่น ๆ

ขั้นตอนที่ 3 ผูกอบรมเชิงปฏิบัติการหลักสูตรฝึกอบรม “เกษตรกรผู้เปลี่ยนแปลงชีวิต” การทำเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงแบบกระบวนการที่ไม่ต้องทิ้งการทำเกษตรแบบเดิมและมีการจัดการพื้นที่ของเกษตรกรของชาวไร้อ้อยและไร่มันสำปะหลังและการก่อเกิดเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ภูน้ำหยด

โดยผู้ที่เข้ารับการอบรมตามกระบวนการของหลักสูตร พบว่า ผู้ผ่านการอบรมได้มีการนำบทเรียนการปรับใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาอธิบายให้สมาชิกในครอบครัว มีการพูดถึงโทษของอาหารอันตราย ค่าใช้จ่ายที่หมดไปจากการจับจ่ายใช้สอย ซื้อมักต่าง ๆ วิธีการลดรายจ่ายและสร้างอาหารปลอดภัยจากการปลูกไว้รับประทานเอง และร่วมกันวางแผนจัดการพื้นที่ของตนเองให้เกิดประโยชน์ในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร รวบรวมแบบการทำเกษตรปลอดภัยในครัวเรือน เพื่อการลดรายจ่าย และการพึ่งตนเองตามแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลงที่เข้าอบรมในหลักสูตรที่จัดขึ้น ได้จัดทำแผนที่สร้างความมั่นคงทางอาหารและได้รับเมล็ดพันธุ์ผักสวนครัวเพื่อนำไปปลูกในพื้นที่เพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารและลดรายจ่ายในครัวเรือนได้ เป็นการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชาวไร้อ้อยและไร่มันสำปะหลัง ในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

1. ด้านการลดรายจ่าย

เกษตรกรมีการปลูกผักสวนครัว แต่ละครอบครัวไม่น้อยกว่า 10 ชนิด ซึ่งได้รับเมล็ดพันธุ์จากโครงการวิจัย และเลี้ยงสัตว์เพื่อบริโภคเพิ่มเติม เช่น หนู ไก่ ปลาตุ๊ก นอกจากนั้นในทางการทำเกษตรยังได้ผลิตปุ๋ยชีวภาพเพื่อลดค่าใช้จ่ายที่เป็นต้นทุนในการปลูกอ้อยและมันสำปะหลัง

2. ด้านการเพิ่มรายได้

เกษตรกรมีการนำผลผลิตจากการปลูกผักและเลี้ยงสัตว์มาจำหน่าย โดยการจำหน่ายแก่สมาชิกในกลุ่ม แก่คนในชุมชน มีการขยายพื้นที่ปลูกเพิ่มเติม รวมกันปลูกพืชผักที่เป็นที่ต้องการของตลาด อาทิ การรวมกลุ่มแปรรูปถั่วดาวอินคาที่นายกมล นามบุญเรือง ปลูกในพื้นที่ของตนและแจกจ่ายเมล็ดพันธุ์แก่สมาชิก มาผลิตเป็นชาถั่วดาวอินคาจำหน่าย

3. ด้านปัจจัยการดำรงชีวิต

เกษตรกรได้รวมกลุ่มเป็นกลุ่มเกษตรอินทรีย์ภูน้ำหยาต มีกิจกรรมในการดำรงชีวิตอย่างมีความสุขบนหลักคุณธรรมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีกิจกรรมทำปุ๋ยอินทรีย์ ทำน้ำหมักชีวภาพ ที่ทำให้สมาชิกในกลุ่มได้มีปฏิสัมพันธ์ผ่านกิจกรรมที่ทำร่วมกัน เกิดเป็นความสามัคคีของกลุ่ม รวมถึงมีการเผื่อแผ่ผลผลิตไปยังชาวบ้านในชุมชน

4. ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

เกษตรกรได้ตระหนักถึงอันตรายจากการใช้สารเคมีที่ส่งผลร้ายทั้งแก่คนและธรรมชาติ จึงรวมกลุ่มกันเพื่อผลิตปุ๋ยอินทรีย์และน้ำหมักชีวภาพ ในขณะเดียวกันก็มีการจัดทำธนาคารน้ำใต้ดินเพื่อแก้ปัญหาการขาดแคลนน้ำในการทำการเกษตรปลอดสารพิษ

5. ด้านการเอื้ออาทร การแบ่งปัน การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

เกษตรกรมีความเอื้อเฟื้อกัน แบ่งปัน การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีการรวมกลุ่ม อาทิ กลุ่มไร่พุทธานิเวศน์ ได้ร่วมมือในการช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการทำเกษตรปลอดสารพิษตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง สร้างการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน มีการเอื้ออาทรกันในรูปแบบการมีส่วนร่วม ดังปรากฏว่าให้มีชาวบ้านที่เป็นสมาชิกกลุ่มได้เป็นเจ้าของต้นไม้ในไร่ เช่น มะพร้าว 100 ต้น ให้ชาวบ้านเป็นเจ้าของ 1 ครอบครัว 1 ต้น มีกระบวนการเข้าร่วมสวดมนต์ด้วยกันในไร่ในบางโอกาสโดยนิมนต์พระสงฆ์จากวัด มาร่วมกิจกรรมและมีการบริจาคปุ๋ยคอกจากชาวบ้าน มาไว้ในไร่ดูแลต้นไม้ในไร่ร่วมกัน

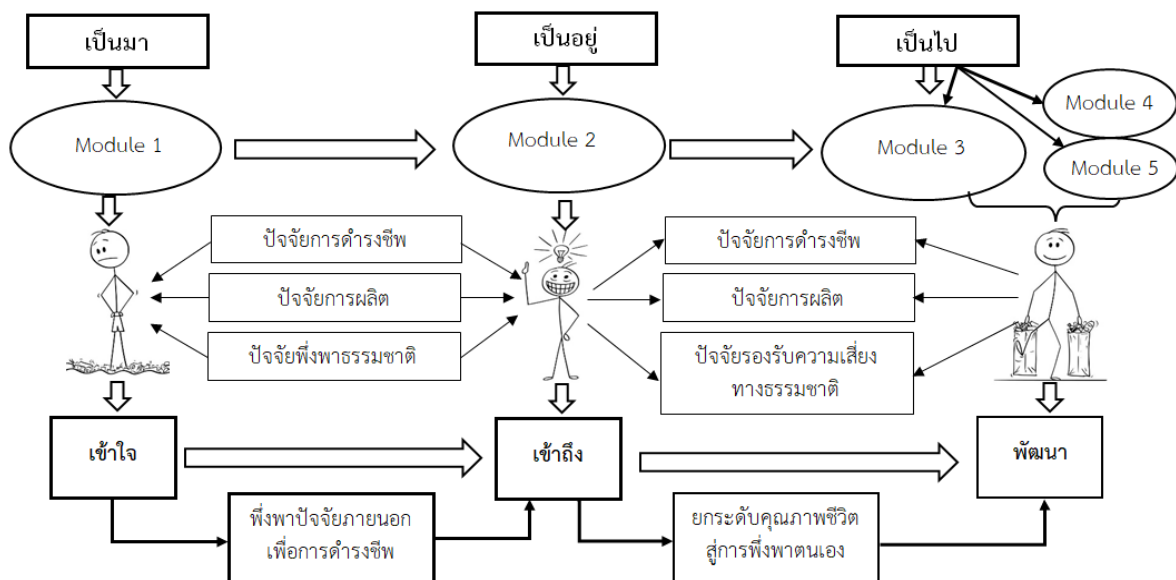
6. การก่อเกิดเครือข่ายกลุ่มเกษตรอินทรีย์ภูน้ำหยาต

เกิดขึ้นจากการเข้าร่วมกิจกรรมฝึกอบรมกลุ่มเกษตรกรได้มีการรวมกลุ่มเป็นเครือข่ายเกษตรอินทรีย์ภูน้ำหยาต ร่วมกันทำเกษตรอินทรีย์โดยใช้ปุ๋ยอินทรีย์และเน้นการทำเกษตรเพื่อเลี้ยงตนเอง รวมถึงการจัดจำหน่ายผ่านกลุ่มสมาชิกในชุมชน โดยมีการรวมกันออกแบบกิจกรรมต่อเนื่องที่ทำงานร่วมกันของเครือข่าย คือ การมีตลาดนัดชุมชนมีการขายสินค้าปลอดสารพิษ โดยเริ่มต้นจาก 20 ครอบครัว และขยายผลต่อไปสู่เกษตรกรไร่อ้อยและมันสำปะหลังในพื้นที่

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

รูปแบบการเพิ่มศักยภาพในการทำการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ผ่านการออกแบบกระบวนการที่ไม่ต้องทิ้งการทำเกษตรแบบเดิม และมีการจัดการพื้นที่ของเกษตรกรของชาวไร่อ้อยและ

ไรมันสำปะหลัง อำเภอยะบือบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์ คณะผู้วิจัยร่วมได้ร่วมกับเกษตรกรอาสาสมัครทำการวิเคราะห์บริบทของชุมชน สภาพปัญหา การสร้างฉันทน์ความคาดหวัง และต้นแบบความสำเร็จที่เกิดจากการขับเคลื่อนกิจกรรมจนประสบผลสำเร็จ ที่แสดงถึงกระบวนการที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงการวิถีการดำรงชีพของเกษตรกร ผ่านการออกแบบกระบวนการการมีส่วนร่วมของเกษตรกร ในการวิเคราะห์สภาพบริบทของการประกอบอาชีพการปลูกมันสำปะหลังและปลูกอ้อยในปัจจุบัน ผ่านกระบวนการร่วมกันค้นหาปัญหา ร่วมวิเคราะห์ปัญหา ร่วมออกแบบกระบวนการแก้ไขปัญหา ร่วมกันสร้างฉันทน์การเปลี่ยนแปลง (Transition) ผ่านการสร้างต้นแบบเกษตรกรผู้เปลี่ยนแปลงชีวิต ทดสอบความเห็น และจัดปัจจัยความกังวลที่เกิดจากการทำเกษตรแบบพึ่งพา การพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน ดังแผนภูมิที่ 2

แผนภูมิที่ 2 แสดงความสัมพันธ์ของหลักสูตรกับการเปลี่ยนแปลงการวิถีการดำรงชีพของเกษตรกรชาวไร่อ้อยและไรมันสำปะหลังอำเภอยะบือบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์

จากแผนภูมิที่ 2 แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของหลักสูตรฝึกอบรม “เกษตรกรผู้เปลี่ยนแปลงชีวิต” ในกระบวนการสร้างการเปลี่ยนแปลงวิถีการดำรงชีพของเกษตรกร ผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ทำการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ผ่านการออกแบบกระบวนการที่ไม่ต้องทิ้งการทำเกษตรแบบเดิม และมีการจัดการพื้นที่ให้เป็นเศรษฐกิจพอเพียง โดยการมีส่วนร่วมของเกษตรกรชาวไร่อ้อยและไรมันสำปะหลัง อำเภอยะบือบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์ ใน Module 1 : วัฒนธรรมชีวิตในไร่อ้อยและมันสำปะหลัง ที่มุ่งให้เกษตรกรได้เข้าใจถึงผลกระทบต่อการปัจจัยการดำรงชีพ ปัจจัยการผลิต และปัจจัยพึ่งพาธรรมชาติ จากการประกอบอาชีพปลูกมันสำปะหลังและอ้อย ผ่านกิจกรรมเรียนรู้ในหลักสูตร Module 2 : เมื่อชีวิตพึ่งพาอาหารจากภายนอก ที่มุ่งให้เกษตรกรได้เข้าใจถึงผลกระทบจากการพึ่งพาปัจจัยภายนอก เพื่อการ

ดำรงชีพ Module 3 : สร้างอาหารในบ้านเรา ที่มุ่งให้เกษตรกรสามารถวางแผนการจัดการพื้นที่บริเวณบ้านของตนเอง หรือแบ่งพื้นที่ในไร่ เพื่อปลูกผักสวนครัว ผลิตอาหารที่ปลอดภัยได้ และสร้างความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือนได้ Module 4 : ก้าวสู่ชีวิตแบบพอเพียง ที่มุ่งให้เกษตรกรเข้าใจปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้อย่างลึกซึ้ง สามารถนำไปปรับใช้ในการดำรงชีวิตได้อย่างเหมาะสม และ Module 5 : ปฏิบัติการสร้าง ความมั่นคงทางอาหาร ที่มุ่งให้เกษตรกรได้เรียนรู้ และปฏิบัติการสร้างความเปลี่ยนแปลงสู่การพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน ตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้

สรุป

การวิจัยครั้งนี้คณะผู้วิจัยมุ่งเพิ่มศักยภาพในการทำการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ผ่านการออกแบบกระบวนการที่ไม่ต้องทิ้งการทำเกษตรแบบเดิมและมีการจัดการพื้นที่ให้เป็นเศรษฐกิจพอเพียงโดยการมีส่วนร่วมของเกษตรกร มุ่งศึกษาถึงกระบวนการแก้ปัญหาการผลิต และการจำหน่ายผลิตผลทางการเกษตรของชาวไร่อ้อยและมันสำปะหลัง ที่ส่งผลให้เกษตรกรเป็นหนี้และยากจนซ้ำซาก โดยมุ่งการเพิ่มศักยภาพด้านความรู้ในการทำการเกษตร ตามแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงให้เกษตรกร พร้อมทั้งทำการวิเคราะห์ข้อจำกัดและโอกาสของการทำเกษตรตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่แตกต่างกันในแต่ละครัวเรือน และวิเคราะห์ทุนความพร้อมในการดำเนินชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มเป้าหมาย เพื่อขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาด สู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลัง อำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์ พร้อมทั้งสร้าง “ครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง” โดยการไม่ทิ้งการทำเกษตรแบบเดิมซึ่งเป็นอาชีพหลัก แต่เป็นการจัดการพื้นที่ของตนเองให้เป็นเศรษฐกิจพอเพียง สามารถพึ่งตนเองในด้านความมั่นคงทางอาหารได้ ผ่านระบบการจัดการ คือ จัดพื้นที่บริเวณบ้านทำสวนเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง การทำผลิตภัณฑ์ปลอดภัยและการทำปุ๋ยชีวภาพ การสร้างภาคีเครือข่ายและระบบสนับสนุนกันในชุมชน พร้อมกันนี้ก็สร้างความตระหนักถึงผลเสียของการทำไร่อ้อยและมันสำปะหลัง และสร้างความตระหนักถึงความมั่นคงทางอาหารจากการทำการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อนำไปสู่การร่วมกันหาแนวทางในการเปลี่ยนแปลงมาสู่การดำรงชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงโดยการมีส่วนร่วมของเกษตรกรชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลัง อำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์ ใน Module 1 : วางแผนชีวิตในไร่อ้อยและมันสำปะหลัง ที่มุ่งให้เกษตรกรได้เข้าใจถึงผลกระทบต่อการดำรงชีพ ปัจจัยการผลิต และปัจจัยพึ่งพาธรรมชาติ จากการประกอบอาชีพปลูกมันสำปะหลังและอ้อยผ่านกิจกรรมเรียนรู้ในหลักสูตร Module 2 : เมื่อชีวิตพึ่งพาอาหารจากภายนอก ที่มุ่งให้เกษตรกรได้เข้าใจถึงผลกระทบจากการพึ่งพาปัจจัยภายนอกเพื่อการดำรงชีพ Module 3 : สร้างอาหารในบ้านเรา ที่มุ่งให้เกษตรกรสามารถวางแผนการจัดการพื้นที่บริเวณบ้านของตนเอง หรือแบ่งพื้นที่ในไร่ เพื่อปลูกผักสวนครัว ผลิตอาหารที่ปลอดภัยได้ และสร้างความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือนได้ Module 4 : ก้าวสู่ชีวิตแบบพอเพียง ที่มุ่งให้เกษตรกรเข้าใจปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ได้อย่างลึกซึ้ง สามารถนำไปปรับใช้ในการดำรงชีวิตได้อย่างเหมาะสม และ Module 5 : ปฏิบัติการสร้าง ความมั่นคงทางอาหาร ที่มุ่งให้เกษตรกรได้เรียนรู้และปฏิบัติการสร้างความเปลี่ยนแปลงสู่การพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน ตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการวิจัยแนวทางขยายผลการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาด สู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชาวไร่อ้อยและไร่มั่นสำปะหลัง ไปสู่พื้นที่อื่น
2. ควรมีการวิจัยเพื่อศึกษาความคุ้มค่าในการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ไปใช้ในการสร้างความเปลี่ยนแปลงจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาด สู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชาวไร่อ้อยและไร่มั่นสำปะหลัง
3. ควรมีการวิจัยเพื่อการพัฒนานวัตกรรมที่สนับสนุนการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตแบบพึ่งพาตลาด สู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชาวไร่อ้อยและไร่มั่นสำปะหลัง ตามแนวคิดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

เอกสารอ้างอิง

- คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง. (2548). *การสร้างขบวนการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- นวนน้อย ตรีรัตน์. (2551). *ความมั่นคงทางอาหาร*. สืบค้นเมื่อ 12 มิถุนายน 2563, จาก <http://www.nidambell.net>
- ประเวศ วะสี. (2545). *การพัฒนามนุษย์แนวใหม่เพื่ออนาคตที่ยั่งยืน*. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ: หมอชาวบ้าน.
- เรวัต ดันตยานนท์. (2558). *ผู้ประกอบการธุรกิจนวัตกรรม*. สืบค้นเมื่อ 26 มิถุนายน 2563, จาก <https://www.bangkokbiznews.com/blog/detail/631298>
- วิทยากร เชียงกุล. (2527). *การพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมไทย : บทวิเคราะห์*. กรุงเทพฯ: ฉบับกระแส.
- สภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2561). *รายงานประจำปี 2561*. กรุงเทพฯ: สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- สุธานี มะลิพันธ์. (2552). *ความมั่นคงทางอาหารของชาวลัวะบ้านป่ากำ อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี.
- สุเมธ ดันติเวชกุล. (2544). *เศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริใต้เบื้องพระยุคลบาท*. (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: มติชน.

สุวจิ ภูต และ กฤษณ์ พงศ์พิรุฬห์. (2546). “องค์ความรู้เกี่ยวกับนวัตกรรมสังคมในต่างประเทศ.”

ใน สุวิทย์ วิบุลผลประเสริฐ. (บรรณาธิการ). *นวัตกรรมสังคม: ทางเลือกเพื่อประเทศไทยรอด*.

กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข.

สุวิมล สงกลาง และ คณะ. (2561). *รูปแบบความเพียงพอของอาหารและการจัดการอาหารปลอดภัย*

ของชุมชนบ้านลาด บ้านท่าเจริญ ตำบลลาดพัฒนา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม (รายงาน

การวิจัย). กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม.

แสวง รัตนมงคลมาศ. (2534). *ทฤษฎีสังคมศาสตร์*. กรุงเทพฯ: ชมรมนักพัฒนา, สถาบันบัณฑิต

พัฒนบริหารศาสตร์.

องค์การบริหารส่วนตำบลภูน้ำหยด. (2563). *แผนพัฒนาท้องถิ่น พ.ศ. 2561-2565*. สืบค้นเมื่อ 26

มิถุนายน 2563, จาก <https://www.phunamyod.go.th>.